

AMBASADORUL AMINTIRILOR

un documentar de Magdalena Żelasko

“ *Vom trăi atât timp cât vor trăi
cei care își aduc aminte de noi.* ”

- Stanisław Zalewski, supraviețuitor al lagărelor de concentrare naziste

www.never-again.site

BILETELE SUNT DISPONIBILE
ÎN CINEMATOGRAFE ȘI ONLINE

Un film distribuit de Qrios Interactive

DIN 24
IANUARIE 2025
LA CINEMA

Austria, 2024

REZUMAT

În septembrie 1943, Stanisław Żalewski, în vârstă de 17 ani, era arestat la Varșovia în calitate de membru al unui grup de rezistență polonez. Condamnat la muncă forțată, a fost dus în lagărul de exterminare de la Auschwitz-Birkenau. De acolo, a fost trimis în lagărul de la Mauthausen (Austria) și, în cele din urmă, la Gusen (Austria), unde prizonierii erau obligați să lucreze pentru industria germană de armament în condiții inumane. La fel ca multe alte victime ale terorii naziste, Stanisław Żalewski a păstrat mult timp sub tăcere experiențele sale dureroase. S-a hotărât să vorbească despre acestea abia patruzeci de ani mai târziu. Astfel, apare în cadrul unor evenimente și comemorări publice sau întâlnește tinerele generații în instituții de învățământ, ceea ce continuă să facă până în prezent, la vârsta de 99 de ani. Adevărat „ambasador al amintirilor”, Stanisław Żalewski spune lumii întregi, în premieră, răscolitoarea sa poveste de viață într-un film documentar profund impresionant.

Stanisław Żalewski înainte de arestarea sa la Varșovia (fotografie din arhiva personală)

SINOPSIS EXTINS

La 13 ani, Stanisław Zalewski asistă la invazia Poloniei de către Wehrmacht-ul german la 1 septembrie 1939 și la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Asemenea multor altor polonezi, el a crezut inițial că luptele aeriene erau doar niște „exerciții”. Aceea a fost, însă, ziua în care copilăria i s-a sfârșit brusc.

Stanisław învață meseria de mecanic auto și începe să lucreze într-un atelier din faimosul ghetou din Varșovia, unde este martorul suferinței și disperării comunității evreiești, obligată să trăiască într-un spațiu foarte restrâns. Este în contact cu diverse grupuri de rezistență și ia parte la mici acte de sabotaj în atelierul de reparații auto. Printre altele, motoarele vehiculelor germane erau manipulate în așa fel încât să se strice, dar să nu cedeze imediat după returnarea la proprietar, astfel încât nicio bănuială să nu poată plana asupra garajului.

Pe 13 septembrie 1943, în timp ce desena împreună cu alți camarazi un simbol al rezistenței poloneze pe peretele unei case distruse, este arestat și interogat de Gestapo. De la închisoarea Pawiak, unde erau încarcerați prizonierii politici, este trimis în lagărul de exterminare de la Auschwitz-Birkenau, unde stă aproximativ o lună și unde este pus să facă munci fizice extrem de grele. Astfel, a luat contact cu viața de zi cu zi înspăimântătoare din lagăr, aflată sub semnul privațiunilor și al hărțuirilor. De asemenea, a văzut cum deținuții evrei, adesea fără să știe nimic despre ce urma să li se întâmple, erau conduși la moarte sigură de către brutalii gardieni SS.

În noiembrie 1943, este trimis în lagărul de concentrare Mauthausen din Austria Superioară și, la scurt timp după aceea, în lagărul de la Gusen, considerat a fi o „anexă” al celui de la Mauthausen. La Gusen, mii de prizonieri prestau munci deosebit de grele în condiții inumane. Ei lucrau în cariere de piatră și, mai târziu, în tuneluri subterane, unde naziștii produceau armament și muniție. Pe 5 mai 1945, cu puțin timp înainte de capitularea oficială a Reichului german, lagărul de la Gusen este eliberat, iar ultimii gardieni rămași sunt dezarmați și arestați de armata americană. Abia pe 23 iulie 1945, după un marș lung și câteva săptămâni petrecute în cadrul armatei americane, Zalewski revine la Varșovia, oraș care fusese în mare parte distrus.

Stanisław Zalewski a petrecut, în total, 600 de zile în închisorile și în lagărele de concentrare naziste. La fel ca multe alte victime ale nazismului, și lui i-a fost greu, multă vreme, să vorbească despre ceea ce a trăit atunci; amintirile erau prea dureroase. În plus, în multe cazuri, unele dintre aceste evenimente din trecutul recent au fost complet evitate sau trecute sub tăcere de către autorități, inclusiv în Austria.

Cu toate acestea, din momentul în care s-a hotărât să vorbească despre viața și experiențele sale din urmă cu aproximativ patruzeci de ani, la îndemnul fiului său Hubert, Stanisław Zalewski a fost oaspetele neobosit, în ciuda vârstei sale acum foarte înaintate, al unui număr însemnat de spații memoriale, evenimente și instituții de învățământ. El contribuie, prin mărturiile sale, la informarea și educarea tinerilor cu privire la crimele comise în lagărele de concentrare naziste. Stanisław Zalewski discută, de asemenea, și despre evoluțiile politice actuale și militează împotriva tuturor formelor de discriminare. El nu-și menajează eforturile pentru ca fostul lagăr de concentrare de la Gusen să devină un loc al amintirii și comemorării în adevăratul sens al cuvântului și speră să trăiască pentru a vedea acest lucru realizându-se.

Înțelept, carismatic și profund impresionant, acest veritabil „ambasador al amintirilor” este portretizat în premieră într-un film documentar.

Stanisław Zalewski în careul de apel nominal al lagărului de concentrare de la Gusen, în mai 2023

PRODUCȚIE ȘI DIFUZARE CINEMATOGRAFICĂ

„Mi-am strâns toate amintirile într-o cutie etanșă, legată strâns cu sfoară, și le-am aruncat pe toate în apă. Din când în când, mai scot cutia la suprafață, dar după ce-i folosesc conținutul, o arunc înapoi în adâncuri”, spune Stanisław Żalewski. Magdalena Żelasko (regizor, scenarist și editor) și Michał Kozioł (cameraman, scenarist și editor) au avut privilegiul să-l însoțească timp de peste trei ani pe Żalewski, care a supraviețuit aproximativ 600 de zile în lagărele de concentrare Auschwitz-Birkenau și Gusen, în ciuda condițiilor inumane. Cei doi au putut să exploreze temeinic interiorul cutiei sale bine ferecate, plină de amintiri. Filmul documentar „Ambasadorul amintirilor” a fost realizat din materialul strâns în peste o sută de ore de filmare.

Documentarul a fost filmat în perioada aprilie 2021 - februarie 2024 la Auschwitz-Birkenau și Gusen, precum și la Viena și Varșovia. În capitala poloneză, filmul conduce publicul în biroul lui Żalewski de la Asociația Foștilor Deținuți Politici din Închisorile și Lagărele de Concentrare Naziste, al cărei președinte este. Acolo, el își rememorează tinerețea, pornind de la un album foto. În fostul lagăr de concentrare Auschwitz-Birkenau (inclusiv într-una dintre barăcile istorice), Stanisław Żalewski vorbește despre condițiile cumplite de trai și de muncă, dar și despre modul în care, de exemplu, prizonierii evrei, a căror majoritate nu-și închipuia ce avea să i se întâmple, erau conduși în camerele de gazare de către soldații SS.

Scenele filmate în mai 2023 în timpul unei vizite oficiale a lui Stanisław Żalewski în Austria sunt, de asemenea, de mare importanță, în special cele de la ceremonia de comemorare a victimelor și de marcarea eliberării lagărului de concentrare de la Gusen. Despre acea perioadă vorbesc și Martha Gammer, din partea Comitetului Memorialului de la Gusen, și Bernhard Mühleder, din partea Memorialului Mauthausen. Au fost consemnate, totodată, participarea lui Żalewski la „Marșul celor vii” din 2022, în calitate de invitat de onoare al delegației austriece de tineret „Marșul amintirilor și al speranței – Austria”, precum și un omagiu adus victimelor nazismului în Parlamentul Republicii Austriece de la Viena. Imagini de arhivă unice, precum cele din ghetoul din Varșovia, dar și secvențe din reportaje de televiziune și mărturii inedite din arhiva personală a lui Stanisław Żalewski ocupă un loc de seamă în acest film. Printre partenerii și susținătorii acestui proiect documentar se numără Muzeul de Stat Auschwitz-Birkenau, Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite ale Americii de la Washington, Arhivele Federale, Comitetul Memorial Gusen, Institutul Polonez al Memoriei Naționale, precum și ORF (Radioteleviziunea austriacă) și Telewizja Polska S.A. cu arhivele lor.

Partenerilor menționați li s-au alăturat și rețelele Institutelor Poloneze și ale Forumurilor Culturale Austriece, precum și ambasade, instituții culturale, inițiative și personalități locale.

Importanța capitală a subiectului abordat, protagonistul carismatic, deținător al unui bagaj imens de amintiri neîmpărtășite până acum și, nu în ultimul rând, subtitrările în mai multe limbi sunt punctele forte ale acestui documentar în fața unui public larg, internațional.

Filmul este, de asemenea, destinat difuzării în școli; în acest scop au fost produse materiale didactice pentru profesori, în mai multe limbi.

Stanisław Zalewski la centrul pentru vizitatori al Memorialului de la Gusen, aprilie 2022

CITATE DIN MĂRTURIILE LUI STANISŁAW ZALEWSKI DIN FILM

DESPRE PRIMA ZI DE RĂZBOI

Am plecat la școală îmbrăcat așa. Brusc, au apărut avioanele, iar apărarea noastră aeriană a început să tragă în ele. Oamenii au spus: „Sigur sunt doar exerciții”. Dar zgomotul bombelor care cădeau le-a spulberat iluziile. Acesta era războiul care se prefigura de câteva luni. În spațiile deschise și în piețe au fost săpate tranșee, iar pe Vistula a fost instalate baterii de apărare antiaeriană. Asta a fost prima zi de război.

DESPRE GHETOUL DIN VARȘOVIA

Trecând de poartă, vedeai oameni atât de slăbiți încât păreau niște schelete cu hainele atârând pe ele. Mergeau încoace și încolo ca și cum ar fi fost sub influența drogurilor. Brațele le atârnavă a deznădejde în jos, priveau în pământ sau spre cer. Femeile aveau un fel de tarabe înguste, dar care aveau aspectul unor cuști cu gratii din care vindeau bucăți de pâine, o chiflă sau altele asemenea. Copiii stăteau lângă ele. Totul arăta ca un lagăr.

Ghetoul din Varșovia a fost, de altfel, precursorul lagărului de concentrare. Evreii obligați să stea aici erau folosiți la diverse munci. Făceau curățenie în afara ghetoului și primeau ceva în schimb. Uneori se făceau trieri. Am văzut că anumiți evreii erau luați, nu știu după ce criterii, și erau conduși la așa-numitul punct de transbordare, de unde plecau mai departe, în lagărele de concentrare, mai ales la Treblinka. Și știm ce s-a întâmplat mai departe.

Stanisław Zalewski în baraca istorică din lagărul de concentrare Auschwitz II (Birkenau), mai 2022

DESPRE TRANSPORTUL LA AUSCHWITZ-BIRKENAU

Erau niște trenuri de marfă. Subliniez acest lucru deoarece, în opinia generală, prizonierii erau transportați în vagoane de vite. Unele persoane răstălmăcesc faptele pentru a amplifica dimensiunea dramatică. Dacă ar fi fost într-adevăr vagoane pentru transportul animalelor vii, atunci ar fi fost de primă clasă. Asta pentru că vagoanele de vite au deschideri mari de ventilație și sunt proiectate astfel încât animalele să nu fie rănite atunci când trenul se deplasează. Nu era cazul aici. Erau atât de mulți prizonieri în vagon încât puteai sta destul de bine în picioare, dar dacă cineva se așeza, spațiul începea imediat să lipsească.

DESPRE SLOGANUL “MUNCA TE FACE LIBER”

Și astfel, cortegiul funebru a înaintat până când am ajuns la poarta cu inscripția: „Munca te face liber”. Nu știam la momentul respectiv ce înseamnă, dar învățasem ceva germană înainte și știam câteva cuvinte. Deci, muncă și libertate. M-am gândit: „Aha, muncă - deci dacă voi munci, voi fi eliberat”. Așa mi-am tradus eu cuvintele.

DESPRE NUMĂRUL SĂU DE IDENTIFICARE, CA PRIZONIER

Am un număr pe partea interioară a brațului stâng. Numărul meu este 156569. Au trecut atât de mulți ani și încă mi-l amintesc. Acest număr este încă viu pentru că atunci când sunt aici, în lagăr, amintirile despre ceea ce s-a întâmplat îmi revin în minte.

Din reportajul ZIB (ORF) din mai 2023

DESPRE MALNUTRIȚIE

Lângă barăci creșteau iarbă și alte buruieni – laptele-câinelui, păpădii. Atunci când prizonierii nu erau supravegheați, fugeau afară, rupeau și mâncau fire de iarbă și păpădii. Atât de înfometați erau.

DESPRE SOARTA SEMENILOR EVREI

Îmi amintesc. La Auschwitz-Birkenau. Îmi amintesc cum erau luate din barăci femei dezbrăcate, vii, și duse cu camioanele spre camera de gazare. În subconștient, le aud țipetele și azi, atunci când rememorez acele evenimente în gândurile mele. Îmi amintesc și de oamenii bine îmbrăcați, purtând acele banderole cu Steaua lui David, care mergeau într-acolo fără niciun fel de teamă. Un grup foarte mare, condus de un singur soldat SS. Îi conducea spre crematoriu. Dar doar eu și câțiva prizonieri care stăteau lângă mine știam ce urma să li se întâmple.

DESPRE SOSIREA ÎN LAGĂRUL DE CONCENTRARE MAUTHAUSEN

Și așa am ajuns la Mauthausen. Ne spălam cu apă rece seara, întotdeauna afară, deși era deja începutul lunii noiembrie. Dimineața, ne-au dat doar cămăși, izmene și încălțări de lemn. Așa am mers pe jos, conduși de soldați SS, de la Mauthausen la Gusen. Adică aproximativ cinci kilometri. E știut că cei care au căzut pe drum nu s-au mai ridicat de jos.

DESPRE LAGĂRUL GUSEN

În lagărele Gusen I și II am asistat la condamnări la moarte pentru practicarea religiei. Am fost martor la modul în care un prizonier cu rol de funcționar (Kapo – n.n.) ucidea prizonieri bolnavi. Am văzut prizonieri care s-au aruncat în sârma ghimpată electrificată pentru a se sinucide. În prima zi de libertate, am fost martor la o răzbunare drastică a prizonierilor eliberați față de deținuții funcționari, care, la ordinele autorităților lagărului sau pur și simplu din sadism, atitudine dobândită în lagăr, își ucisese colegi deținuți. Acestea sunt doar câteva exemple.

DESPRE ZIUA ELIBERĂRII ÎN MAI 1945

Pe 3 mai, după apelul de trezire, nu ne-au mai strâns ca să mergem la muncă. Nu ne-au distribuit nici alimente, pentru că nu mai era nimic de împărțit. Pur și simplu nu am mai fost chemați la muncă. Eram amărâți. Cealaltă uimire a fost că nu mai erau nici soldați germani la posturi sau în turnurile de pază, ci, așa cum ni s-a spus mai târziu, reprezentanții așa-numitului „Volkssturm”. Adică funcționari publici, dar militarizați. Erau bătrâni care se urcaseră în turnuri și ne strigau că războiul s-a terminat și că putem fugi. Dar prizonierii nu-i credeau. Se gândeau că e o înșelătorie și au rămas în lagăr. Aceasta a fost prima zi de libertate, o tristă primă zi de libertate.

Stanisław Zalewski în sistemul de tuneluri „Bergkristall” în mai 2023

DESPRE CUM SE POATE TRĂI CU ACESTE AMINTIRI

Ca să pot trăi normal și creativ, încerc să nu mă gândesc la evenimentele din lagăr. Am găsit o metodă care funcționează în ceea ce mă privește. Mi-am strâns toate amintirile într-o cutie etanșă, legată strâns cu sfoară, și le-am aruncat pe toate în apă. Din când în când, mai scot cutia la suprafață, ca în cazul acestui eveniment, dar după ce-i folosesc conținutul, o arunc înapoi în adâncuri.

DESPRE RĂZBOI ȘI IERTARE

Când spun „Tatăl nostru”, mă rog așa: „Pâinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă azi. Și ne iartă nouă greșelile noastre precum și noi iertăm greșiților noștri”. Să ierți înseamnă să uiți nedreptatea ce ți s-a făcut? Să nu te răzbuni? Să renunți la compensații? Dar pot fi ei iertați? Ei, cei care purtau inscripția „Dumnezeu e cu noi” pe catarama de la centură și care au ucis oameni în mod deliberat? Subliniez: deliberat. Pentru că războiul este arta de a ucide. Cel care ucide mai mult câștigă. Războiul provoacă violență de ambele părți, iar cel mai puternic face legea, care poate fi foarte crudă. Războiul estompează limita dintre bine și rău. Pentru ca războiul să nu izbucnească, trebuie să existe o reconciliere între popoare. Dar reconcilierea fără adevăr istoric și fără iertare este doar o punte fără balustradă deasupra unei prăpăstii. O poți traversa, dar nu fără teamă.

DESPRE EVENIMENTELE ACTUALE DIN EUROPA

Nu trebuie să vă explic eu ce se întâmplă acum în Europa. Acesta este motivul pentru care îi privesc cu mare înțelegere și, în același timp, cu compasiune și respect pe cei care trec acum prin ceea ce am trăit eu acum zeci de ani.

DESPRE MEMORIALUL DE LA GUSEN

Vreau să vă cer o mică favoare. Ce se va face aici, ceea ce se va construi, nu ar trebui să fie un memorial. Nu mai vrem niciun memorial. Avem nevoie de locuri cu impact asupra mentalității și inteligenței celor care le vizitează.

Stanisław Zalewski în fostul crematoriu al lagărului de concentrare Gusen, fotografiat împreună cu Martha Gammer (președinta Comitetului Memorialului de la Gusen) și Bernhard Mühleder (membru al departamentului educație al Memorialul de la Mauthausen) în aprilie 2022

DESPRE FERICIRE

Sunt un om fericit. Dar fericirea nu cade din cer. Nu e un cadou. Nu e un dar. Trebuie să muncești pentru fericire. Doar o altă persoană ne poate oferi fericirea. Nu o vor face castelele, nici diamantele, nici iahturile sau mașinile. Doar o altă persoană. Prin urmare, omul ar trebui să fie om cu ceilalți oameni. Asta înseamnă fericirea.

DESPRE VIITORUL OMENIRII

Ori de câte ori mă întorc aici, gândurile îmi revin, unul după altul. Mai exact, mă gândesc că oamenii nu au tras nicio concluzie din ceea ce s-a întâmplat aici. Nu au învățat nicio lecție pentru viitor. Iar acest lucru devine evident dacă ne uităm la incidentele și la evenimentele care se petrec peste tot în lume. Să privim la granița de est (a Poloniei - n.n.); să luăm Africa sau țări de pe alte continente. Acolo se întâmplă lucruri care provoacă sute sau chiar mii de victime. De ce? Și toate acestea pentru că o singură persoană, care a conceput o ideologie, dorește să-i domine pe semenii săi în numele acestei ideologii. Ce înseamnă acest lucru? Este nepăsarea unui om față de o altă ființă umană. Dacă acest lucru continuă, atunci nu știu în ce direcție se îndreaptă lumea.

DESPRE RECONSTRUCȚIA VARȘOVIEI

Să ne gândim că după război orașul era în ruine, chiar și castelul... Reconstrucția a fost posibilă grație sacrificiului poporului, în așa-numitul comunism. În mod ciudat, acest lucru s-a uitat în zilele noastre. Dar a fost vorba despre efortul oamenilor care și-au dorit capitala înapoi.

BIOGRAFIA LUI STANISŁAW ZALEWSKI

Stanisław Zalewski s-a născut la 1 octombrie 1925 în Sucha Wola, lângă Varșovia, într-o familie care număra nouă copii. Avea doar 14 ani când naziștii i-au invadat țara, declanșând al Doilea Război Mondial. S-a pregătit ca mecanic auto și s-a alăturat unui grup de rezistență. Printre altele, a încercat să sprijine lupta împotriva forțelor de ocupație prin sabotarea unor vehicule ale acestora. De asemenea, împreună cu alți camarazi, a desenat simboluri ale rezistenței poloneze pe pereții clădirilor din Varșovia. În timpul unei astfel de acțiuni, pe 13 septembrie 1943, Zalewski a fost arestat și dus la faimoasa închisoare Pawiak, unde erau încarcerați prizonierii politici.

După ce a fost interogată de Gestapo, a fost dus în lagărul de concentrare de la Auschwitz-Birkenau unde a făcut muncă forțată. Aproximativ o lună mai târziu, a fost transferat la Mauthausen și imediat după aceea în așa-numitul lagăr secundar de la Gusen. Până la eliberarea sa de către armata americană în mai 1945, a petrecut un total de 600 de zile în lagărele de concentrare naziste, trăind și muncind în cele mai revoltătoare condiții. În lagărul de concentrare Gusen II, Stanisław Zalewski a făcut parte din brigăzile Messerschmitt și Bergkristall și a trebuit să lucreze la producerea de componente aviatice pentru naziști, în sistemul de tuneluri Bergkristall. După eliberare, Stanisław Zalewski a ajuns la Nürnberg cu un transport al armatei SUA.

S-a întors în Polonia după un marș de 72 de zile. Ulterior, și-a terminat studiile, s-a format ca inginer și și-a întemeiat o familie. După mulți ani în care nu a vrut sau nu a putut să vorbească despre experiențele sale traumatizante, Stanisław Zalewski se dedică, în prezent, activităților comemorative. Atât prin experiența sa valoroasă de martor ocular, cât și în calitate de președinte al Asociației Poloneze a Foștilor Deținuți Politici din Închisorile și Lagărele de Concentrare Naziste, contribuie la eforturile de a păstra ororile acelei perioade mereu prezente în memoria oamenilor. Volumul său autobiografic „Evenimente și semne ale vremii din anii 1939-1945” a fost publicat în aprilie 2020.

Se implică activ în crearea unui muzeu memorial în fostul lagăr de concentrare de la Gusen, un loc îndelung neglijat de cercetările istorice. Stanisław Zalewski împlinește 99 de ani la scurt timp după lansarea filmului „Ambasadorul amintirilor”.

Stanisław Zalewski cu fiul său Hubert la vizionarea de presă a filmului „Ambasadorul amintirilor” la Village Cinema Wien Mitte în luna mai 2024

ECHIPĂ

MAGDALENA ŻELASKO

Regizor, scenariu, montaj, producție

Magdalena Żelasko, născută în orașul polonez Cracovia, locuiește la Viena de aproximativ 30 de ani. Expertă certificată în marketing și publicitate a făcut studii de slavistică, precum și jurnalism și științele comunicării la Universitatea din Viena, unde și-a susținut doctoratul în anul 2005. A făcut management de proiect pentru mai multe companii internaționale și a lucrat ca jurnalistă pentru diverse media austriece și poloneze. Înainte de a înființa asociația LET'S CEE și de a gestiona festivalul de succes cu același nume din 2012 până în 2018, a fost lector la Departamentul de Cultură și Comunicare al Universității din Viena. Din anul 2022, implementează proiectul inovator de educație cinematografică „EU Youth Cinema: Green Deal”, finanțat de Uniunea Europeană și disponibil acum în douăsprezece țări.

MICHAŁ KOZIOŁ

Director de imagine, Scenariu, Montaj, Post-Producție

Născut în Dąbrowa Tarnowska din Polonia, Michał Kozioł a studiat turismul internațional la Universitatea Andrzej Frycz Modrzewski din Cracovia, înainte de a absolvi școala de tehnică dentară. În 2012, s-a mutat la Viena, unde încă lucrează ca tehnician dentar. În 2019, și-a fondat propria companie de producție, EML MEDIA, care are acum în portofoliu peste 50 de clienți, inclusiv companii precum The Ritz-Carlton, LOIDL Consulting, LET'S CEE și Future Smile. În timpul liber, este membru al brigăzii de pompieri voluntari și se implică în numeroase proiecte caritabile, fiind voluntar în cadrul Festivalului Pol'and'Rock și al Marii Orchestre a Ajutorului de Crăciun din Polonia.

IVAN LOHVIN

Muzică

Ivan Lohvin este un pianist, compozitor și cântăreț profesionist din Ucraina. Și-a început studiile muzicale la vârsta de cinci ani la o școală specializată din țara sa, a urmat, apoi, cursurile unui colegiu de muzică și a absolvit licența și masteratul la Universitatea Națională de Arte din Harkov. A fost membru al unei formații muzicale profesionale, iar în prezent este concertmaestru la un colegiu de muzică din țara sa natală.

NIKA HAM

Grafică, consilier artistic

Nika Ham s-a născut în Slovenia și a absolvit Academia de Arte Frumoase și Design din Ljubljana. Deși inițial a studiat pictură, s-a specializat ulterior în grafică, video, animație și design 3D, lucrând în aceste domenii timp de mai mulți ani. De asemenea, a făcut studii postuniversitare în Marea Britanie și a fost implicată în numeroase proiecte artistice în mai multe țări europene. Totodată, Nika a predat la o școală de artă, a lucrat ca designer de poster și în pregătirea imprimării, a organizat propriile cursuri de pictură și a curatariat expoziții personale și de grup.

REGIZOAREA MAGDALENA ŻELASKO DESPRE FILMUL ACESTEIA

Imediat fascinată de personalitatea sa și de povestea vieții sale: cum se poate ca cineva care a petrecut 600 de zile în închisori și lagăre de concentrare să fie atât de plin de bună dispoziție, să aibă încă puterea de a lucra într-un birou de trei ori pe săptămână și să continue să călătorească între Polonia și Austria pentru a le vorbi tinerilor despre experiența sa de martor al unor evenimente istorice importante?

În prezent, Stanisław Żalewski este singurul supraviețuitor activ al lagărului de concentrare de la Gusen, capabil să participe la evenimente comemorative relevante. Cel mai recent dintre acestea a avut loc în mai 2023 și a beneficiat pentru prima dată de acoperire mediatică. În 2022, niciun supraviețuitor nu fusese prezent la comemorarea de la Gusen, nici măcar Stanisław Żalewski însuși.

Mi-am pus întrebarea: cum se poate ca cineva care are atât de multe de spus - și care încă mai poate face acest lucru datorită memoriei sale excepționale - să nu fi avut niciodată posibilitatea de a ajunge la un public larg, internațional, ca protagonist al unui film documentar, pentru a vorbi, mai ales în vremuri ca acestea, despre ce se poate întâmpla atunci „când un om încetează să mai fie om pentru un alt om”. Nu vor fi niciodată suficient de multe filme anti-război care să educe generațiile tinere în ceea ce privește teroarea și crimele naziste. Mai ales că aceia care au trăit acea perioadă și și-o amintesc sunt încă în viață.

Astfel, am început să-l însoțesc pe Stanisław Żalewski la numeroase evenimente, alături de o mică echipă de filmare, și să documentez povestea vieții sale și învățămintele sale pentru noile generații. În ultimii trei ani, am adunat aproximativ 100 de ore de filmare, secvențele din fostele lagăre de concentrare de la Mauthausen-Gusen și Auschwitz-Birkenau fiind unele dintre cele mai emoționante. În plus, filmul aduce în fața publicului imagini de arhivă, dar și fragmente din reportaje de televiziune și documente inedite din arhiva privată a lui Stanisław Żalewski care au fost puse laolaltă în această producție. Rezultatul este un film documentar de aproape 100 de minute despre carismaticul martor contemporan.

Magdalena Żelasko și Stanisław Żalewski, în mai 2023

RECENZII DE PRESĂ

„Stanisław Żelewski a supraviețuit lagărelor de la Auschwitz, Mauthausen și Gusen ca prizonier politic. Regizorul Magdalena Żelasko l-a însoțit atunci când s-a reîntors în acele locuri, l-a lăsat să-și spună povestea și i-a acordat timpul dorit pentru a-și transmite mesajul. Timp de trei ani, ea i-a fost alături în călătoriile sale, iar apoi i-a redat amintirile în mare parte cronologic, fără artificii dramatice. A adunat 100 de ore de material. În cele din urmă, acestea au devenit cele 100 de minute ale filmului.”

– Gerald Schubert, DER STANDARD

„Dacă vă doriți strălucire și o desfășurare grandioasă de forțe la Netflix, acest film nu este pentru dumneavoastră. Simplitatea este un lucru bun, pentru că Magdalena Żelasko își lasă protagonistul să-și spună povestea. Acesta are multe de împărtășit, chiar și unele lucruri care pot părea relativ banale, cum ar fi modul în care prizonierii de la Auschwitz își împărțeau pâinea zilnică în grupuri de câte cinci persoane sau cum erau furați de către așa-numiții Kapo (deținut cu atribuții de supraveghere a unui grup de alți deținuți - n.n.), care se foloseau de un truc cu un polonic pentru a-și asigura cele mai hrănitoare bucăți din oala de ciorbă. De asemenea, el abordează deschis tema sexualității, omniprezentă în lagăr.

Cele mai puternice momente ale filmului au loc la Gusen, uitat timp de decenii și considerat a fi un „lagăr satelit” al celui de la Mauthausen, unde Żelewski a fost forțat să participe la producția de armament, pe când era prizonier. Goliciunea din ce în ce mai manifestă a comemorării instituționalizate a Holocaustului devine de-a dreptul tangibilă acolo. Regizorul arată pe larg cum jumătate din guvernul federal, condus de cancelarul Karl Nehammer (ÖVP), arborează o atitudine consternată, în timp ce o delegație israeliană încearcă stângaci să se întrețină cu Żelewski. Ambasadorul de la acel moment, Mordechai Rodgold, îi urează domnului atunci în vârstă de 97 de ani să trăiască 120 de ani fericiți. <<E prea mult, pentru că oamenii devin din ce în ce mai răi>>, răspunde Żelewski foarte clar. Oamenii <<nu au învățat nimic din ceea ce s-a întâmplat. Despre ce vorbim aici?>>, îi spune el unui reporter de televiziune.”

– Stefan Vospersnik, Avstrijska tiskovna agencija, APA

Stanisław Żelewski, invitat de onoare la „Marșul celor vii”,
lagărul de concentrare de la Auschwitz, mai 2022

INTERVIU CU STANISŁAW ZALEWSKI

Joachim Ciecierski: Domnule Zalewski, cum era o zi în lagărul de la Gusen?

Stanisław Zalewski: Acest lucru depindea în mare măsură de locul în care munceai. În detașamentul Messerschmitt, lucram zece ore pe zi. Ne trezeam la 5 dimineața; trebuia să ne facem paturile cum trebuie; la început, dormeam fiecare într-un pat. Se făcea apelul de dimineață, apoi ni se dădea micul dejun care consta într-o cană de cafea neîndulcită și ceva mic de mâncat. Apoi ne adunau, ne împărțeau în detașamente și mășăluiau din lagăr până la locul de muncă. Cinci dintre noi mergeam într-un ritm susținut. La poartă, SS-ul număra prizonierii din detașamentul condus de un Kapo (deținut cu atribuții de supraveghere a unui grup de alți deținuți - n.n.). Cu masa de prânz era altfel. Fie era adusă la locul de muncă, fie ne întorceam la barăcile din lagăr. Trebuia să mâncăm foarte repede. Și nu toți reușeau asta. Apoi mergeam din nou la muncă și ne întorceam în lagăr după-amiaza târziu. Ne numărau la poartă, ne schimbam în barăci, cei care mai aveau haine cu care să se schimbe, ne spălam și stăteam la apel. În Gusen, întotdeauna se făcea apelul nominal pentru toți prizonierii strânși în careu. Cina era servită după apel. Apoi, deținuții aveau timp liber până când suna clopotul. Când acesta se auzea, toată lumea trebuia să meargă la culcare.

Noaptea erau liniștite?

Din fericire, am fost într-o baracă unde nu au existat agresiuni din partea SS și Kapo. Am aflat de la alți prizonieri că SS-iștii mai veneau seara să-i prindă pe prizonierii pe care unii Kapo îi notau pentru că se sustrăseseră de la muncă sau pentru că-și scosese rădăcină în viața lor.

Vi s-a întâmplat vreodată și dumneavoastră acest lucru?

Niște deținuți au observat că era un câmp de cartofi lângă drumul pe care mergeam între rampa de cale ferată și hala de producție. Doi sau trei, nu-mi amintesc exact, au sărit din vagon și au dezgropat o mulțime de cartofi. Când au ajuns în hală, au pus cartofii în cuptorul care încălzea încăperea. La prânz, cineva m-a rugat să îi scot, ca să nu se ardă. Trebuia să trec pe lângă o masă la care stăteau doi soldați SS. Conform instrucțiunilor, mi-am dat jos șapca, mi-am pus mâinile în șold și am mers în pas de paradă. M-au tras înapoi. M-au pus să trec din nou, iar când am făcut-o, unul dintre bărbați mi-a barat drumul cu piciorul. Celălalt soldat SS s-a ridicat și a zis ceva în germană; am înțeles doar că făcusem ceva greșit. Mi-a dat un pumn în față cu toată puterea. Am șovăit, dar am reușit să mă ridic. Al doilea soldat SS i-a spus colegului său că nu știe să lovească cum trebuie. S-a ridicat și el în picioare și m-a lovit cu palma atât de tare, încât am căzut la pământ. După aceea, nu au mai fost interesați de mine. Singurul gând pe care l-am avut atunci când m-am ridicat a fost teama ca nu cumva cartofii să fi fost deja arși. Foamea prizonierului a decis totul.

545 de zile în lagărul de la Mauthausen-Gusen. Peste 30 de zile la Auschwitz. Ați spus că ați închis tot acest timp într-un cufăr etanș pe care l-ați aruncat pe fundul oceanului.

L-am scufundat. Dar am legat un fir de acest cufăr. Și acest fir se află într-un anumit loc, unde pot ajunge la el. Am făcut asta intenționat. Pentru că trebuia să-mi revin după lagăr și să mă pot reintegra într-un țesut social. Existența mea propriu-zisă depindea de acest lucru. Și am reușit. Dar atunci când au loc comemorări, deschid din nou cufărul și le răspund la ce mă întreabă. Nu spun tot. Răspund punctual la întrebări. Când am terminat, arunc cufărul înapoi în apă. Doar că asta nu funcționează întotdeauna pe de-a-ntregul. De îndată ce emoția momentului dispare, se întorc unele gânduri. Ce am închis în cufăr se ridică, depășește bariera de protecție a apei și-mi reintră în minte. Aduce confuzie și întrebări la care nu pot răspunde.

În lagăr, familiaritatea morții era o evidență. Știai de ce și de către cine. Acum, având în vedere ceea ce se întâmplă în lume, îmi dau seama că oamenii nu au tras niciun fel de învățăminte din istoria tragică a celui de-al Doilea

Cea de-a 75-a aniversare a eliberării lagărului de concentrare de la Auschwitz-Birkenau;
sursa foto: Telewizja Polska

Război Mondial. Mai ales din perioada în care au existat lagărele de concentrare naziste. Oamenii comit crime armate și acte de violență împotriva altor oameni în numele propriilor lor obiective sau pentru alte rațiuni. Așa apar victimele. Și amprenta genocidului. Iar istoria tragică a celui de-al Doilea Război Mondial se repetă. Aceasta este o amintire dureroasă pentru mine. Oamenii au suferit îngrozitor atunci, iar acum istoria se repetă.

Spuneți că există multe conflicte și războaie în lume. Războiul nemilos cel mai recent se poartă la câteva sute de kilometri distanță de Varșovia, în Ucraina. Când vedeți astăzi imagini din Ucraina, îmi imaginez că amintirile din tinerețe reapar.

Aici se vede tragismul situației. Credeam că deja uitasem aceste amintiri. Că devenisem insensibil la ceea ce mă privea direct. Dar se pare că nu e așa. Când am auzit știrile, am reușit să le diger. Dar când am văzut casele distruse, cadavrele zăcând pe străzi, copiii, soldații uciși în bombardamente, tancurile făcute bucățele, străzile pline de moloz, mi-am amintit imediat de 1939 și de lagărele de concentrare. Mi-e imposibil să descriu în cuvinte sentimentul. Este regret sau tristețe, sau este de-a dreptul furie că există oameni care nu pot trăi împreună în pace? Pentru că, într-adevăr, oamenii ar trebui să trăiască împreună în armonie și pace. Dacă există conflicte, acestea trebuie rezolvate. Nu știu cum, dar a existat Liga Națiunilor, de exemplu, care a fost ulterior dizolvată. Acum avem Organizația Națiunilor Unite, care nici ea nu funcționează prea bine.

Stanisław Zalewski la centrul pentru vizitatori de la Gusen, aprilie 2022

La 40 de ani de la sfârșitul războiului, ați venit pentru prima dată la Mauthausen pentru a vizita lagărul de concentrare, unde ați petrecut aproape doi ani. Ați venit cu fiul dumneavoastră. Cum a fost acea experiență?

M-a forțat puțin. Nu am vrut să revăd locurile cu ochii mei. Când am ajuns și am văzut lagărul, nu am spus o vorbă. Dar fiul meu a început să-mi pună întrebări: tată, unde sunt barăcile? Tată, unde este crematoriul? Unde era faimosul tău detașament Messerschmitt? În oraș, când am văzut casele frumoase și vilele, străzile curate, chiar nu am mai știut ce să-i spun.

Aveți aproape 100 de ani. Sunteți foarte implicat în eforturile de popularizare a informațiilor despre acele vremuri teribile. Vă întâlniți cu tineri, călătoriți prin Europa, țineți prelegeri. Ce urare v-aș putea face eu? Știu că vă doriți să vedeți lagărul de la Gusen transformat într-un memorial adevărat, ca la Auschwitz.

Pentru mine, un loc al amintirilor - și nu un memorial - este atunci când cineva care nu stat niciodată în lagăr intră acolo și se simte imediat prizonier. O asemenea experiență poate fi, desigur, reconstituită. Să ne gândim că, la urma urmei, au fost create tot felul de parcuri de distracții. Acolo, de exemplu, dacă infernul este înfățișat și o persoană intră, se va simți ca în iad. Aceasta este și percepția pe care ar trebui să o experimentați într-un loc al amintirilor.

Ați petrecut doi ani în lagăre de concentrare...

600 de zile, mai exact. În închisori și în lagăre. Pun la socoteală și aresturile, timpul petrecut în închisoarea Pawiak, interogatoriile din Alea Szucha și încarcerarea la Auschwitz și Mauthausen-Gusen. Au fost exact 600 de zile. La început, nici mie nu mi-a venit să cred, dar am numărat de mai multe ori. Eu cred în fenomenele paranormale. Iar această cifră reprezintă un anumit semnal pentru mine. De exemplu, înainte să plec spre ultima mobilizare a rezistenței clandestine, m-am văzut cu mama în curte. M-a întrebat: - Unde te duci, Stachu? Iar eu, în glumă: - Oh, n-are nicio importanță, mamă. Nu mă voi întoarce decât peste doi ani, iar, până atunci, războiul se va fi terminat deja. După exact 2 ani și 52 de zile, m-am întors în aceeași curte. Am numărat zilele cu un calendar în mână. Mama mea a murit la 52 de ani. A fost rănită mortal de un fragment de obuz de artilerie în timpul revoltei de la Varșovia.

Din păcate, nu a trăit să vă mai revadă.

Ce să facem... Eram copilul preferat al mamei, dar în secret. Aveam, pe atunci, un costum maro. Când familia s-a refugiat, în timpul revoltei, l-a luat cu ea. Întotdeauna spunea: „Când Stachu se întoarce, trebuie să aibă cu ce să se îmbrace”. Din păcate, când m-am întors, doar costumul mai era încă acolo, dar nu l-am mai purtat. Abia după câțiva ani am reușit să-l îmbrac.

Mama și fratele dumneavoastră nu au supraviețuit. Dar dumneavoastră ați reușit să o faceți tot datorită lor. Gândul că vă veți întoarce din război și îi veți revedea v-a dat voința de a supraviețui.

Într-adevăr, așa a fost...

© Joachim Ciecierski / Polskie Radio, redacția germană.
Reprodus cu amabila permisiune a autorului.

Stanisław Zalewski în baraca lagărului de concentrare de la Auschwitz în aprilie 2022

GHETOUL DIN VARȘOVIA

La patru săptămâni după invazia germană din Polonia, capitala Varșovia a fost ocupată. Până în anul 1939, aici trăia cea mai mare comunitate evreiască din Europa, cu peste 350 000 de persoane, reprezentând aproximativ 30% din populația orașului. Imediat după ocupație, unitățile germane au început să terorizeze populația evreiască cu măsuri coercitive. Identificarea obligatorie prin purtarea de banderole, restricțiile severe asupra libertății de mișcare și confiscarea arbitrară a proprietății au fost doar câteva dintre acestea. Li se adăugau atacurile violente ale SS și ale unităților de poliție împotriva membrilor comunității.

Încă din noiembrie 1939, ocupanții germani au declarat părți din centrul orașului, care erau locuite predominant de populația evreiască, drept „zone restricționate”. La 2 octombrie 1940, Ludwig Fischer, guvernatorul districtului Varșovia, a emis ordinul de înființare a ghetoului. Începând cu 16 noiembrie 1940, peste 450 000 de persoane au fost înghesuite într-o zonă de aproximativ trei kilometri pătrați, care reprezenta 2,4 % din suprafața Varșoviei, izolată de restul orașului. În medie, aproximativ 7,2 persoane locuiau într-o cameră din ghetou.

Nu doar populația evreiască din Varșovia, ci și evrei din alte zone ale Poloniei și din Germania au fost aduși și reținuți aici. Membri ai comunităților sinti și romă au fost, de asemenea, închiși în ghetoul din Varșovia la ordinul autorităților și al poliției. Locuitorii fără origini evreiești ai cartierului au fost forțați, la rândul lor, să-și părăsească locuințele, iar unii dintre ei au fost mutați în imobilele eliberate de populația evreiască.

În jurul ghetoului a fost ridicat un zid înalt de trei metri și lung de 18 kilometri. Mulți dintre cei obligați să trăiască aici și-au pierdut mijloacele de subzistență și au fost nevoiți să facă muncă forțată în fabricile aflate în proprietatea ghetoului și în unele întreprinderi private. Din cauza penuriei de provizii, locuitorii au fost nevoiți să-și vândă bunuri din puținul pe care îl mai aveau pentru a-și achiziționa hrană. Cei mai nevoiași încercau să treacă alimente ilegal peste zid. Pentru mulți, aceasta era singura modalitate de a supraviețui. Viața de zi cu zi în ghetou era extrem de grea, controlul drastic, teroarea, foametea și epidemiile fiind la ordinea zilei. Condițiile de viață erau catastrofale. Între noiembrie 1940 și iulie 1942, se estimează că peste 80 000 de persoane au murit ca urmare a condițiilor de viață insuportabile.

Ghetoul din Varșovia, fotografie din arhiva Institutului Național al Memoriei

În 1942, Heinrich Himmler, Reichsführer SS, a ordonat așa-numita „reorganizare” a populației din ghetou. Acest lucru a însemnat deportarea oamenilor în lagăre de exterminare și de muncă forțată. Primele transporturi către lagărul de exterminare de la Treblinka au început în iulie 1942, ca parte a „Soluției finale pentru problema evreiască”, așa cum o numeau național-socialiștii. Până la sfârșitul anului 1942, majoritatea locuitorilor ghetoului fuseseră deportați și uciși.

Începând cu iulie și sfârșind în septembrie 1942, între 250.000 și 280.000 de persoane au fost deportate din ghetou, iar peste 10.000 de locuitori au fost uciși în timpul acestor manevre, chiar în Varșovia. Între 35.000 și 60.000 de persoane au rămas în ghetou în această perioadă.

REVOLTA DIN GHETOUL DE LA VARȘOVIA

Pe 28 iulie 1942, bărbați și femei, în majoritate tineri, înființau Żydowska Organizacja Bojowa (Organizația Combatantă Evreiască, ŻOB). Scopul acestei formațiuni de rezistență era acela de a lupta împotriva deportărilor. Inițial, organizația a desfășurat doar acțiuni izolate, cum ar fi incendiarea unor depozite germane. Din noiembrie 1942, sub conducerea lui Mordechaj Anielewicz (24 de ani), ŻOB se reinventează ca organizație-umbrelă pentru grupurile de rezistență evreiești din ghetou. Marek Edelman, un funcționar responsabil cu probleme de tineret, făcea parte, de asemenea, din comitetul de conducere. La sfârșitul anului 1942, ŻOB număra aproximativ 500 de membri. Grație contactelor cu Armata Națională Poloneză (Armia Krajowa, AK), combatanții au intrat în posesia unor arme și muniții, în principal pistoale și explozibili.

La 18 ianuarie 1943, ŻOB a opus rezistență împotriva tentativelor germanilor de a organiza noi deportări, suspectând că planul acestora era acela de a dizolva ghetoul. Până pe 21 ianuarie 1944, militarii SS au mai deportat în total 5.000 de persoane, iar peste o mie au fost ucise. Evacuarea ghetoului a fost însă oprită, deoarece ocupanții naziști au fost surprinși de rezistența populației evreiești. Încurajați de acest succes, membrii rezistenței au început să amenajeze buncăre subterane și ascunzători, având în vedere planurile de lichidare a ghetoului prin deportarea întregii populații rămase aici. Acțiunea urma să înceapă pe 19 aprilie și urma să se desfășoare timp de trei zile.

În dimineața zilei de 19 aprilie, cu puțin timp înainte de începutul sărbătorii de Pesach, unitățile SS au intrat în ghetou. Sub comanda lui Anielewicz, insurgenții au început să arunce cu grenade, unele confecționate chiar de ei. În prima zi a revoltei, rezistența a împins trupele germane, luate prin surprindere, în afara zidurilor ghetoului. În cea de-a treia zi, militarii SS a început să incendieze sistematic cartierul și să arunce în aer buncăre și clădiri pentru a îngenunchea rezistența. În ciuda faptului că trupele germane erau mult superioare din punct de vedere numeric celor câteva sute de luptători, populația ghetoului a rezistat timp de aproape patru săptămâni. Și în alte ghetouri (precum Białystok, Minsk) și lagăre de concentrare (de exemplu, Treblinka, Sobibor) au existat mișcări de rezistență.

Buncărul de comandă al ŻOB era situat pe strada Miła la numărul 18; pe 8 mai 1943, acolo s-au sinucis Anielewicz și alți lideri ai mișcării, din cauză că situația nu mai avea ieșire. Marek Edelman a reușit să scape printr-o gură de aerisire și să se ascundă în oraș. Odată cu revolta de la Varșovia din 1944, a reluat lupta împotriva ocupanților naziști, iar ulterior și a fost unul dintre co-fondatorii sindicatului liber Solidarność în 1980. Până la moartea sa în 2009, Edelman a fost probabil cel mai important supraviețuitor al revoltei din ghetoul de la Varșovia.

Pe 16 mai 1943, trupele SS au distrus marea sinagogă din ghetou într-o acțiune cu valoare de simbol. Comandantul nazist, Jürgen Stroop, persoana responsabilă cu această demolare, a consemnat evenimentele într-un raport cu titlul „Nu mai există cartier evreiesc în Varșovia!”. Până la acel moment, unitățile SS și cele de poliție uciseseră peste 56 000 de oameni sau îi deportaseră în lagărele de exterminare. Doar câțiva locuitori ai ghetoului reușiseră să se ascundă sau să fugă.

Revolta din ghetoul de la Varșovia are o semnificație fundamentală, deoarece a simbolizat rezistența armată a evreilor împotriva terorii naziste. Oameni supuși unei opresiuni majore au ripostat în ciuda lipsei de speranță a acțiunii lor, iar această hotărâre de care au dat dovadă rămâne una dintre caracteristicile identității evreiești.

LAGĂRUL DE CONCENTRARE AUSCHWITZ-BIRKENAU

Lagărul de concentrare de la Auschwitz-Birkenau a fost înființat la mijlocul anului 1940 în suburbiile orașului polonez Oświęcim, care fusese anexat de cel de-al treilea Reich. Germanii sunt cei care au dat orașului numele de „Auschwitz”. Odată cu extinderea lagărului, Auschwitz-Birkenau a devenit cel mai mare centru de exterminare în masă din Europa ocupată, locul în ale cărui camere de gazare națistii i-au ucis pe majoritatea evreilor deportați. Lagărul de concentrare Auschwitz a devenit un simbol mondial al Holocaustului/Shoah, al genocidului și al terorii. Trupele Armatei Roșii l-au eliberat pe 27 ianuarie 1945.

Dintre cele peste 1,3 milioane de persoane deportate în complexul de lagăre de la Auschwitz, în jur de 1,1 milioane au fost ucise. Între cele 5,6 milioane de victime ale Holocaustului, aproximativ un milion este numărul evreilor uciși la Auschwitz-Birkenau, din cauza persecuției rasiale. Au existat, de asemenea, circa 160 000 de victime, de asemenea motivate rasial, însă cu alte origini etnice, printre care sinti, romi și polonezi, dar și homosexuali bărbați din cauza orientării lor sexuale. Aproximativ 900.000 de persoane deportate au fost ucise în camerele de gazare imediat după sosirea lor în lagăr. Alte 200.000 de deținuți au murit din cauza bolilor, a malnutriției, a abuzurilor și a experimentelor medicale, sau au fost desemnați ulterior ca fiind inapți de muncă și uciși. Țările de origine ale celor mai multe dintre victime au fost Belgia, Germania, Franța, Grecia, Italia, Iugoslavia, Luxemburg, Țările de Jos, Austria, Polonia, România, Uniunea Sovietică, Cehoslovacia și Ungaria.

Poarta lagărului de concentrare de la Auschwitz, Sursa: fotografie din arhiva Muzeului de Stat Auschwitz-Birkenau

În prezent, Muzeul de Stat Auschwitz-Birkenau păstrează sau restaurează aducând la starea inițială părți din cele două mari lagăre de concentrare. Muzeul de Stat Auschwitz-Birkenau este un memorial al Holocaustului și un cimitir evreiesc situat pe locul celor două foste lagăre de concentrare I și II, deschis publicului. El este, de asemenea, un loc dedicat amintirii, un spațiu internațional de întâlnire, și un centru de cercetare a Holocaustului. UNESCO a inclus Auschwitz-Birkenau, lagărul național-socialist german de concentrare și exterminare (1940-1945), în lista patrimoniului mondial.

Sursă: auschwitz.org

LAGĂRUL DE CONCENTRARE MAUTHAUSEN

La 12 martie 1938, a avut loc anexarea Austriei fasciste la Reich-ul german, cunoscută sub numele de „Anschluss”. Două săptămâni mai târziu, Gauleiter-ul (liderul național-socialist al landului Austria Superioară), August Eigruber, a anunțat în fața unui public entuziast că regiunea sa (Gau) va avea „onoarea” de a construi un lagăr de concentrare. Locul ales a fost orașul Mauthausen de pe Dunăre. Opozanții politici, indivizi și grupuri etichetate drept „criminale” sau „anti-sociale”, urmau să fie încarcerați aici și obligați să lucreze în carierele de granit. La 8 august 1938, SS a transferat aici primii prizonieri din lagărul de concentrare de la Dachau. În această fază, prizonierii, care erau toți bărbați germani și austrieci, au trebuit să-și construiască propriul lagăr și să pună la punct structurile de lucru din cariere. Viața lor de zi cu zi era marcată de foamete, tratamente arbitrare și violență.

În decembrie 1939, comandanții SS au ordonat construirea unui al doilea lagăr de concentrare la doar câțiva kilometri de Mauthausen. „Filiala” de la Gusen a devenit, oficial, operațională în mai 1940. După izbucnirea războiului, oameni din întreaga Europă au fost deportați la Mauthausen, care s-a transformat treptat într-un sistem de mai multe lagăre interconectate. Cercetările arată că Mauthausen și Gusen au fost lagărele de concentrare cu cele mai dure condiții de detenție și cu cea mai mare mortalitate. Prizonierii aflați la baza ierarhiei lagărului nu aveau aproape nicio șansă de a supraviețui mult timp. Cei care erau bolnavi sau considerați „inutili” de către SS erau constant în pericol de a-și pierde viața. În 1941, trupele SS au început să construiască la Mauthausen o cameră de gazare și alte facilități pentru uciderea sistematică a unor grupuri mari de oameni.

În a doua jumătate a războiului, prizonierii, printre care se aflau pentru prima dată și femei, au fost folosiți din ce în ce mai des ca mână de lucru în industria de armament. Pentru a-i ține pe prizonieri acolo unde lucrau, comandanții SS au înființat mai multe lagăre-anexă. Prizonierii nou-veniți erau transferați din lagărul principal în aceste „anexe”. Progresiv, Mauthausen a devenit un lagăr în care cei bolnavi și cei slabi erau trimiși să moară.

Deoarece deținuții erau acum necesari pentru produsul muncii lor, condițiile de viață s-au îmbunătățit pentru o scurtă perioadă de timp. De la sfârșitul anului 1943, deținuții au fost, de asemenea, folosiți la construcția de unități de producție subterane, precum cele din Melk, Ebensee și St. Georgen an der Gusen. Condițiile atroce de muncă care deveniseră regula în aceste locuri au provocat destul de repede o creștere dramatică a numărului de victime.

Spre sfârșitul războiului, lagărul de concentrare Mauthausen devenise destinația prizonierilor evacuați din lagărele din apropierea liniei frontului. Zeci de mii de deținuți au sosit cu mai multe transporturi de mari dimensiuni. Supraaglomerarea, lipsa hranei și bolile galopante au avut drept consecință moartea în masă a celor încarcerați, chiar în ultimele luni înainte de eliberare.

Pe 5 mai 1945, armata americană a ajuns la Gusen și Mauthausen. Unii prizonieri erau atât de slăbiți încât un număr important au murit în zilele și săptămânile de după eliberare. Dintr-un total de aproximativ 190.000 de persoane deținute în lagărul de concentrare de la Mauthausen și în anexele sale pe parcursul a șapte ani, cel puțin 90.000 au murit.

Sursă: mauthausen-memorial.org

LAGĂRUL ANEXĂ DE LA GUSEN

În timpul proiectării lagărului de concentrare Mauthausen, SS a achiziționat și carierele de granit de la Gusen, care se afla la câțiva kilometri distanță. Lagărul a primit primii prizonieri în aprilie 1940. Conceput inițial ca o filială a lagărului de concentrare de la Mauthausen, Gusen avea o capacitate de aproximativ 6.000 de deținuți, adică mai mare chiar decât lagărul principal de la Mauthausen. La început, SS a transferat la Gusen în special prizonieri polonezi și spanioli de la Mauthausen. La fel ca acolo, majoritatea prizonierilor au servit inițial ca muncitori, forțați să lucreze în cariere. Mai ales între anii 1940-1942, mii de prizonieri au fost uciși sistematic sau au murit ca urmare a condițiilor de trai criminale. În 1941, numărul deceselor din lagărul secundar Gusen a fost de câteva ori mai mare decât cel de la Mauthausen.

În 1943, utilizarea din ce în ce mai susținută a prizonierilor din lagărele de concentrare ca mână de lucru în industria de armament a determinat două mari companii de armament să-și transfere anumite procese de producție în lagărul de concentrare de la Gusen. Steyr-Daimler-Puch AG, cea mai mare companie de armament din „Ostmark” (numele dat Austriei de către naziști - n.n.), a fabricat aici arme de foc, iar compania Messerschmitt GmbH, important producător de avioane din Reich-ul german, piese pentru aparatele sale de zbor. Pentru prizonierii repartizați direct la producția de armament, condițiile s-au îmbunătățit și, pentru o perioadă, mortalitatea în lagăr a scăzut.

Reconstituirea sosirii soldaților americani la Mauthausen, probabil pe 7 mai 1945;
Fotografie: Administrația Națională a Arhivelor și Evidențelor Statelor Unite, Text: Memorialul de la Mauthausen

Încă de la sfârșitul anului 1943, SS a început să folosească prizonierii pentru a săpa tuneluri în munții din jur. Intenția era de a crea adăposturi pentru fabricile distruse de raidurile aeriene ale Aliaților. La începutul anului 1944, naziștii au inițiat un proiect uriaș de construcție subterană în St. Georgen an der Gusen, la câțiva kilometri de lagărul de concentrare de la Gusen: complexul de tuneluri cu numărul de cod „B8” și numele de cod „Bergkristall”. Scopul acestui proiect era acela de a proteja producția de avioane de luptă Messerschmitt Me 262 de raidurile aeriene. Până la 6.000 de prizonieri din lagărele de concentrare lucrau zi și noapte pe șantier. Construcția a continuat în același ritm și, având în vedere presiunea timpului, prizonierii erau constant supuși abuzurilor de tot felul. Producția pe scară largă de fuzelaje și piese de avioane a demarat încă din toamna anului 1944. Până la sfârșitul războiului, au fost construiți aproximativ opt kilometri de tuneluri pe o suprafață de aproximativ 50.000 de metri pătrați.

Pe 5 mai 1945, soldații americani au eliberat lagărele de concentrare de la Mauthausen și Gusen. Aproximativ 25.000 de prizonieri au fost găsiți în viață la Gusen. Și foarte, foarte mulți morți. Alți aproximativ 2.000 prizonieri erau atât de slăbiți de boli și malnutriție încât au murit imediat după eliberare. În total, mai mult de jumătate

dintre cei peste 71.000 de prizonieri proveniți din cel puțin 27 de țări și-au pierdut viața la Gusen, inclusiv cel puțin 13.000 de polonezi.

Între 1938 și 1945, aproximativ 190.000 de persoane aparținând unui număr de peste 40 de națiuni diferite au fost încarcerate în sistemul de lagăre de concentrare de la Mauthausen-Gusen și în lagărele sale satelit. Cel puțin 93.000 de persoane au murit acolo, dintre care 25.308 din Polonia, 15.056 din fosta Uniune Sovietică, 8.753 din Reich-ul german, 7.592 din Ungaria, 4.749 din Spania, 4.266 din Franța, 4.247 din Italia, 3.840 din fosta Iugoslavia, 2.938 din Republica Cehă și 1.346 din Țările de Jos.

Complexele de lagăre Gusen I, II și III au fost distruse în mare parte în anii care au urmat eliberării. În anii 1960 și 1970, pe amplasamentul celor de la Gusen I și Gusen II a fost edificată o zonă rezidențială. Clădirile păstrate din ansamblurile lagărelor de concentrare au fost și sunt încă folosite în scopuri comerciale sau de locuit.

Datorită eforturilor foștilor prizonieri, ruinele crematoriului de la Gusen au fost salvate, iar în 1965 a fost deschis aici un mic memorial. Abia în 1997 acesta a primit statutul de monument memorial oficial al Republicii Austria și a fost astfel plasat sub protecție juridică.

Ceremonia de marcare a eliberării lagărului de la Gusen în mai 2017, Fotografie: Awareness Region

În 2001, a fost convocat așa-numitul Comitet al persoanelor, iar în 2004 a fost înființat un centru pentru vizitatori. În prezent, în regiune există doar ruine dispersate ale lagărelor, care au fost plasate sub protecția monumentelor în 2016.

În 2021 și 2022, parcele importante de teren au fost achiziționate de statul austriac. În martie 2022, a fost anunțat începutul oficial al procesului de dezvoltare a memorialului lagărului de concentrare de la Gusen. Astfel, va fi creat aici un ansamblu memorial nou, la standarde europene, cu implicarea tuturor părților interesate.

Sursă: mauthausen-memorial.org

CREDITE

Regizor | Producător: Magdalena Żelasko
Director de imagine | Post-producție: Michał Koziół
Scenariu: Magdalena Żelasko
Montaj: Magdalena Żelasko, Michał Koziół
Muzica: Ivan Lohvin
Transcriere | Timecode: Patrick Rossol
Mixaj sunet: Martin Pertak
Grafică | Consiliere artistică: Nika Ham
Mapa de presă: Andreas Ungerböck
Traducerea subtitlurilor în română: Andrei Mihalcioiu
Traducători în cadrul filmărilor: Nikolaus Dissauer, Joanna Ziemska
Fotografii: Stanisław Żelasko
Consultant: Andrei Popov

Filmare | Gusen 2022 – Interviuri

Imagine | Sunet: Tom Fink
Director de producție: Iris Singer
de Licht und Linsen Film und Medienproduktion

Filmare | Mina subterană „Bergkristall”

Imagine: Andreas Schinko
Sunet: Georg Macek
Director de producție: Celina Hart
Scenografie: Maximilian Jacobi
Producție: Patrick Pleisnitzer
de Clever Contents – Filmproduktion

Materiale de arhivă (în ordine alfabetică)

Arhivele Federale, Berlin
Bewusstseinsregion, Mauthausen
Comitetul Memorial Gusen
Institutul Memoriei Naționale, Varșovia
Memorialul Holocaustului din Statele Unite | mulțumită Julien Bryan Archive
Muzeul de Stat Auschwitz-Birkenau
Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, Washington D.C.
(cu amabila permisiune a National Archives & Records Administration)
Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite | mulțumită lui Niklas Frank și Erikăi Noebel
Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite | mulțumită lui Hadassah Rosensaft
Societatea Austriacă de Radiodifuziune ORF
Telewizja Polska S.A., Varșovia

Finanțatori și parteneri ai filmului (în ordine alfabetică)

AIRBUS
Anantara Palais Hansen Vienna Hotel
Biroul Guvernului provinciei Austria Superioară
Cineplexx International
Nationalfonds der Republik Österreich für Opfer des Nationalsozialismus
Polnisches Institut Wien
Zukunftsfonds der Republik Österreich

Parteneri ai filmului – România (în ordine alfabetică)

Cineplexx România S.R.L.
Forumul Cultural Austriac București – BMEIA
Qrios Interactive

Producătorul filmului

Finanțatori și parteneri ai filmului

AIRBUS

NATIONALFONDS
DER REPUBLIK ÖSTERREICH FÜR OPFER DES NATIONALSOZIALISMUS

Zukunftsfonds
der Republik Österreich

Distribuit în România de

www.qrios.eu